

Bogowie i ludzie w *Królu Edypie* Sofoklesa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 276–277.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 262.

- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 253–254.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 251–252.
- Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 245–249.
- Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, oprac. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 105.
- Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, tłum. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 101.
- Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, tłum. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 92–95.

Bogowie i ludzie w *Królu Edypie* Sofoklesa

Grecja, Ateny, Akropolis, świątynia Erechtejon
Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Jak starożytni Grecy postrzegali pozycję człowieka wobec bogów? Czy mieli odwagę, by sprzeciwić się ich woli i kwestionować przyjęte zasady moralne? Czy uznanie niepodważalności boskich praw było gwarancją stabilności Aten?

Odpowiedzi na te pytania można znaleźć w twórczości jednego z najważniejszych tragiczków antycznych – Sofoklesa. Żył on w okresie rozkwitu Aten. Był świadkiem nieustannego rozwoju państwa-miasta. Ten czas szczęścia (osobistego i państwowego) bywał jednak zakłócany. Dramaturg uważał, że jednym z przejawów potencjalnego upadku jest zanik wiary w bogów. Jego dzieła pokazują, co może się stać, gdy ludzie zaczną lekceważyć boskie prawa.

Twoje cele

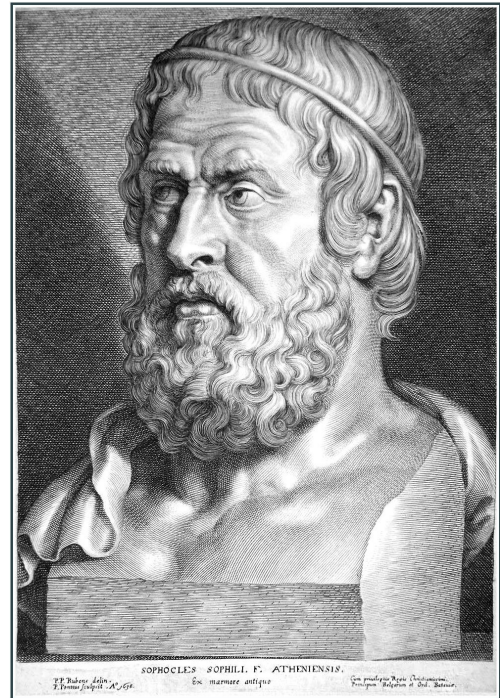
- Poznasz poglądy Sofoklesa na temat działań bogów wobec człowieka.
- Na podstawie *Króla Edypa* scharakteryzujesz boskie prawa dotyczące ludzi.
- Na podstawie fragmentów *Króla Edypa* scharakteryzujesz stosunek Sofoklesa do wyroczni delfickiej.
- Wykażesz, że *parodos* w *Królu Edypie* ma charakter błagalnej pieśni skierowanej do bogów.
- Wyjaśnisz, jakie relacje panują między bogami a ludźmi w *Królu Edypie*.

Przeczytaj

Sofokles i sofisci

Życie Sofoklesa przypada na lata 496–406 p.n.e. Był to okres rozwoju Aten pod względem gospodarczym, kulturowym i militarnym. Wprawdzie ten szanowany twórca i polityk był też świadkiem niepowodzeń kraju w czasie tzw. wojen peloponeskich, które [Związek Ateński](#) prowadził ze Spartą, ale ostateczna klęska wydarzyła się dopiero po śmierci tragika. W efekcie II wojny peloponeskiej (431–404) dominację nad całą Grecją przejęła Sparta, natomiast Ateny musiały pogodzić się z utratą większości ziem poza [Attyką](#).

Chociaż Sofokles nie dożył upadku kraju, to odczuwał niepokój, że wielkość Aten nie jest trwała. Twierdził, że osłabienie siły państwa wiąże się m.in. z naganną postawą moralną jego mieszkańców, wynikającą z działania [sofistów](#), czyli filozofów-nauczycieli. Do ich krytycznej oceny przyczyniała się odrzucana przez Sofoklesa teza, że nie ma jednej niepodważalnej prawdy, więc wszystko można podać w wątpliwość. Dotyczyło to też prawd wiary oraz zasad moralnych – sofisci uważali, że są one efektem umowy, a nie odwiecznym prawem nadanym przez bogów.

Peter Paul Rubens, *Sofokles*, 1638

Źródło: Paulus Pontius, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Pobożność jako podstawa moralnego życia

Sofokles opowiadał się po stronie tradycyjnego postrzegania relacji między bogami a ludźmi. Twórca pokazywał w swoich dziełach m.in. konsekwencje, jakie spotykają ludzi podważających nieograniczoną władzę istot boskich nad życiem każdego człowieka. W opisach relacji między bogami a ludźmi Sofokles jednoznacznie podkreślał wyższość bogów i brak możliwości ucieczki przed ich decyzjami. Tego typu postawę prezentuje m.in. w tragedii *Król Edyp* (429–426 r. p.n.e.). Fabuła utworu odzwierciedla [fatalistyczną](#) postawę i poczucie pesymizmu autora, który ukazując losy władcy Teb, wypowiada się na temat sprawiedliwości bogów.

Henry Fuseli, *Edyp przeklina swojego syna*, 1786

Źródło: Daderot, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

((Jacqueline de Romilly

Tragedia grecka

Sofokles, jak wiadomo, był pobożny. Tradycja mówi, że pełnił w Atenach pewne funkcje religijne; wydaje się, że należał do tych, którzy wprowadzili kult Asklepiosa [...]. Nic więc dziwnego, że odbicie tej pobożności jest wyczuwalne w jego dziele. I wszystkie zmiany, krzyżujące życie ludzkie, z tym większą nostalgią przywołują szczęśliwość życia bogów – z dala od nas.

Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, tłum. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 92–95.

Świat bogów i ludzi w twórczości Sofoklesa

Król Edyp nie jest dziełem religijnym, ale przy jego analizie należy brać pod uwagę, że:

((Jacqueline de Romilly

Tragedia grecka

Bogowie są zawsze obecni w tragediach Sofoklesa. [...] Sofokles miał rzeczywiście głębokie poczucie boskiego majestatu. W jego teatrze bogowie ukazują się jakby oddzielnie, na zewnątrz; nie podlegają ani niedoskonałości, ani czasowi. [...] Wszystko, co pochodzi od bogów

lub do nich się odnosi, zabarwia się blaskiem Absolutu. Toteż zasady moralne, które odwołują się do boskiego porządku, uzyskują – w porównaniu do ludzkich zasad – nienaruszalną wartość, co zapewnia im zawsze priorytet. [...] A chór w *Królu Edypie* wypowiada się [...]: „Niechbym ja słowom i sprawom, co święte, / Cześć wierną dał i pokłony. [...] Ani ich fala zapomnień pokona. / Trwa w nich bóg wielki, mocny, wiecznie młody” [...]. Bogowie reprezentują światło wieczności, pogodę. Człowiek – przeciwnie – to istota nietrwała; żyje z dnia na dzień [...].

Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, oprac. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 105.

Także chór w *Królu Edypie* okazuje tę kruchość losu w chwili, gdy ujawnia się prawda, i tak rozpoczyna swą pieśń:

“ O śmiertelnych pokolenia! / Życie wasze to cień cienia. [...].

W teatrze Sofoklesa można zauważyć głęboką przepaść między zmianami losu i krainą bogów:

“ Jacqueline de Romilly

Tragedia grecka

i to tłumaczy, czemu człowiek nie może przeniknąć tajemnic woli boskiej, a nawet tego nie próbuje. W tym teatrze nikt nie pyta [...] o drogi boskiej sprawiedliwości; bogowie nie są dość bliscy. Człowiek pyta raczej o sens wyroczni; tylko to mu pozostaje. Ale i to niewiele, gdyż na próżno staramy się wypatrywać, staramy się zrozumieć, pytać, porównywać – orzeczenia wyroczni rzadko są dla ludzi jednoznaczne.

Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, tłum. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 92–95.

Sofokles niejednokrotnie podkreślał różnice między bogami a ludźmi. W *Królu Edypie* przedstawiał człowieka jako istotę jednoznacznie podległą prawom bogów oraz [fatum](#).

Jacqueline de Romilly

“ *Tragedia grecka*

Dzięki doskonałej ironii, która rządzi jej przebiegiem, sztuka ta miała na wieki pozostać symbolicznym obrazem ukazującym, jak los drwi z człowieka.

Źródło: Jacqueline de Romilly, *Tragedia grecka*, tłum. I. Sławińska, Warszawa 1994, s. 101.

Słownik

fatalizm

wiara w przeznaczenie, postawa zakładająca nieuchronność procesów i zdarzeń, zwłaszcza niepomyślnych

fatum

(łac.) los, którego nie można uniknąć, nieuchronna wola bogów względem ludzi; siła wyznaczająca bieg wydarzeń, zazwyczaj niepomyślnych dla człowieka

sofiści

filozofowie-nauczyciele występujący w V i IV w. p.n.e. głównie w Atenach (ale też w innych miastach starożytnej Grecji), którzy za pieniądze kształcili elity w zakresie retoryki, polityki, etyki; uważali, że nie ma jednej niepodważalnej i obiektywnej prawdy

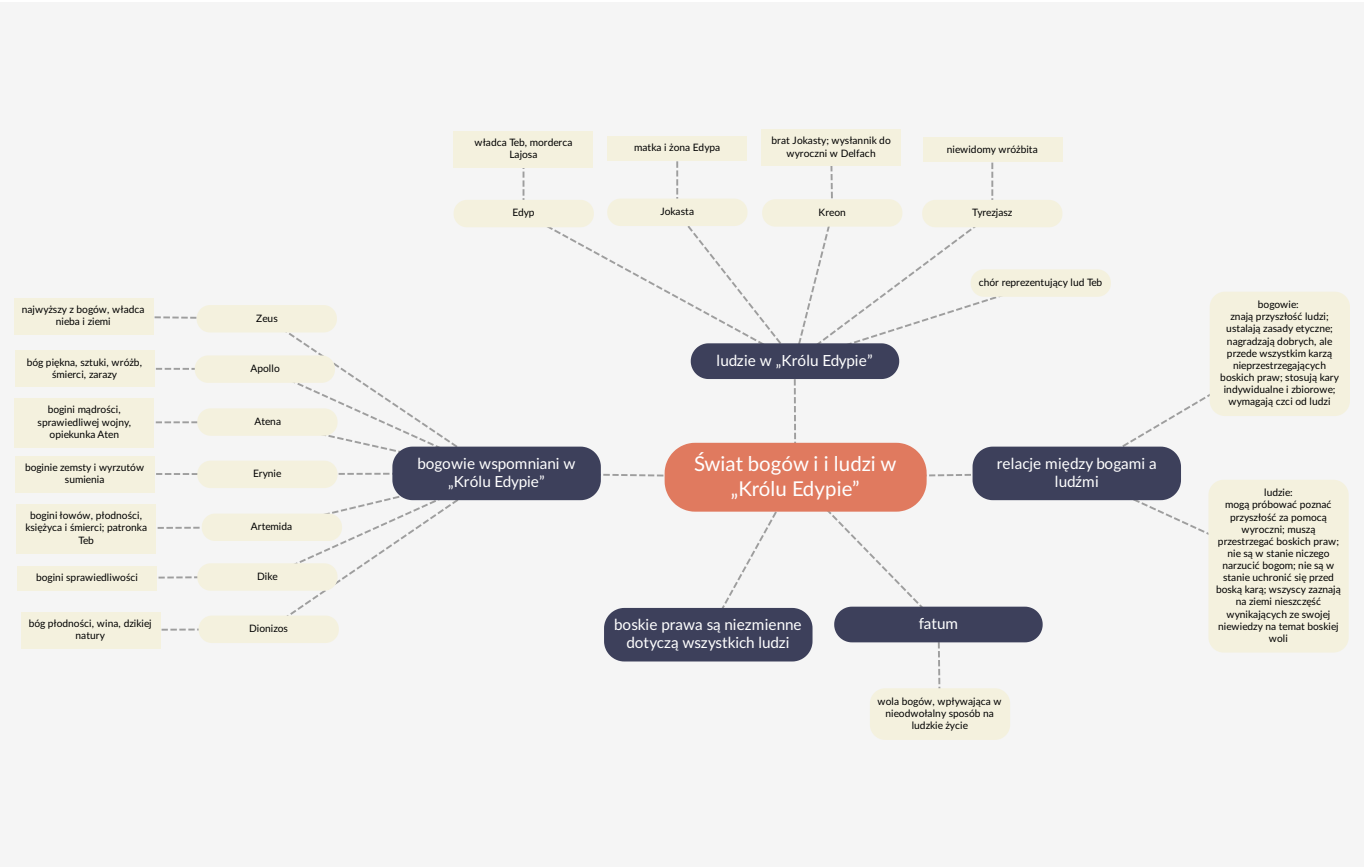
Mapa myśli

Polecenie 1

Uzupełnij mapę myśli, zapisując cechy świata ludzi i bogów w *Królu Edypie*.

Polecenie 2

Korzystając z informacji podanych w tekście głównym i zebranych na mapie myśli, napisz plan wystąpienia, w którym odpowiesz na pytanie, kto – według Sofoklesa – jest winny nieszczęściom, jakie spadły na Edypa.

Sprawdź się

Teksty do ćwiczeń

((Sofokles

Król Edyp

Prolog

KAPŁAN

O Panie, który **ziemicą** tą władasz,
Widzisz, jak garnie się **wsze** pokolenie
Do twych ołtarzy; jedni, to piskłeta
Długiego lotu niezdolne, a drugich
Wiek już pogarbił; ja służę Zeusowi,
A tamci innym bogom; równe tłumy
Siadły gdzie indziej, gdzie **chramy Pallady**
I tam, gdzie **ołtarz Ismena popielny**,
Bo miasto – jak ty sam widzisz – odmęty
Złego zalały i lud bodaj głowę
Wznosi wśród klęski i krwawej pożogi,
Mrąć w ziemi kłosach i ziemi owocach,
Mrąć w stadach bydła i niewiast porodach,
Płonnych od kiedy bóg ogniem zionący
Zaciężył srogą nad miastem zarazą,
[...].
Choć więc my ciebie nie równamy bogom
[...],
Ślemy, Edypie, tę prośbę błagalną,
Byś nas ratował, czy z bogów porady
Znajdując leki, czy z ludzi natchnienia.
Bo przecież widzę, jako doświadczonych
Rady najlepszym poprawy zadatkem.

[...]

KREON

Syna Menojka a żony mej brata

Do Apollina pityjskich wyroczni

Posłałem, aby Kreon się wywiedział,

Co czyniąc, mówiąc, zbawiłbym to miasto.

A odmierzając dzień jego odejścia,

Już spokój tracę, bo nad miarę czasu

Zwykłą nie widać go w domu z powrotem.

Lecz skoro wróci – to byłbym przewrotnym,

Gdybym za głosem nie postąpił boga.

KAPŁAN

Mówisz nam z duszy, a właśnie zwiastują

Okrzyki ludzi Kreona przybycie...

EDYP

O Apollinie! Niechby on ze słowem

Tak zbawczym przyszedł, jak wygląd ma jasny.

[...]

KREON

Niech więc wypowiem, co Bóg mi obwieścił. –

Febus rozkazał stanowczo, abyśmy

Ziemi zakałę, co w kraju się gnieździ,

Wyżęli i nie znosili jej dłużej.

EDYP

Jakim obrzędem? gdzież skryta ta zmora?

KREON

Wypędzić trzeba lub mord innym mordem

Okupić, krew ta ściąga na nas burze.

EDYP

Jakiegoż męża klęskę Bóg oznacza?

KREON

Rządził, o królu, niegdyś nad tą ziemią
Laios, zanim tyś ujął ster rządu.

EDYP

Wiem to z posłuchu, bom męża nie zaznał.

KREON

Tych więc, co jego zabili, rozkazał
Bóg nam ukarać i pomścić stanowczo.

[...]

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 245–249.

((Sofokles

Król Edyp

Parodos

CHÓR

Zeusa wieści ty słodka, jakież w dostojne Teb progi
Z Delf grodu, co się złotem lśni,

Wici niesiesz mi?

Duch się wyteża, a klębią się myśli od grozy i trwogi.

Delicki władco, o Peanie,

Drzę ja, czy nowy trud nastanie,

Czy dawne trudy w czasów odnowisz kolei?

Głosie niebiański, ty przemów, ty dziecię złotej nadziei!

Naprzód niechaj mnie Zeusa córa, odwieczna Pallada

I Artemida wspomóż,

Która strzeże tej ziemi i tron okrężny zasiada

Na Teb agorze.

Przyjdź i Febie w dal godzący,

Stańcie troje jak obrońcy.

[...]

Ty, co grzmotów dzierzysz moc,
Zeusie, ciśnij grom!

Z twego łuku złotych strun,
Puść, Apollo, krocie strzał,
Artemis, spuść żary łun,
Z którymi mkniesz wśród **Lykii** skał.

Ciebie wzywam, złotosploty,
Boś tej ziemi syn,
Niechaj zaznam twej ochoty,
Ty, coś panem win!
O Bakchusie, pośród gór
Płasasz w **Menad** gronie,
W boga klęsk, co niesie mór,
Żagwią mieć, co płonie!

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 251–252.

((Sofokles

Król Edyp

Epejsodion I

EDYP

Ja więc i bogu i zbrodni ofierze
Ślubuję taką służbę i przymierze.
I tak złoczyńcy klnę, aby on w życiu,
Czy ma współników, czyli sam w ukryciu,
Nędzy, pogardy doświadczył i sromu¹⁴.

[...]

A tym, co działać omieszkają, bogi
Niech ani z ziemi nie dopuszczą płodów,
Ni dziełek z niewiast; niech oni marnieją
Wśród tej zarazy, lub gorszym dopustem.

Was za to, którzy powolni mym słowom,
Współnictwo **Diki** niech skrzepi łaskawie
I bogi w każdej niech poprą was sprawie.

CHÓR

Jak mnie zakłąłeś, tak powiem ci, książę.
Ni ja zabiłem, ni wytknąć bym umiał
Tego mordercy; ten, co drogi wskazał,
Febus, sam jeden odkryłby złoczyńcę.

EDYP

Słusznie to rzekłeś. Ale wymóc z bogów,
Czego nie zechcą, nie zdoła śmiertelny.

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 253–254.

((Sofokles

Król Edyp

Stasimon I

CHÓR

Na kogóż wskazał delfickich głos skał?
Kto strasznej zbrodni krwią ręce swoje zlał?
Niechby szybkim pędem koni,
Co cwałują w chmur tabunie,
Uszedł on pogoni!
Bo Apollo wnet nań runie
Z błyskiem, gromem, burzą,
I niechybne wnet **Erynie** grozie tej przywtórzą.

Więc z Parnasu śnieżnych wichrów głos błyszczący padł
By przestępцы ukrytego badać wszędzie ślad
[...].

Straszną, o, straszną wróżbiarz budzi trwogę,
Słowom przywtórzyc ni przeczyć nie mogę.

Błądzą wśród obaw; i błądząc, już nie wiem,
Między **Labdakidów** rodem
A **synem Polybosa** cóż gniewu zarzewiem,
Co mogło być walki powodem.
Wieść o tym milczy.
Po cóż bym więc ujął Edypa ja sławy
Jako mściciel ciemnej sprawy?
Zeus i Apollo przenikną człowieczych dusz ciemnie,
A fałszywy sąd tego, któryby nade mnie
Stawiał wróżbiarza. [...]

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 262.

((Sofokles ***Król Edyp*** ***Stasimon II***

CHÓR

Niechbym ja słowom i sprawom, co święte,
Cześć wierną dał i pokłony.
Strzegą ich prawa w **eterze** poczęte,
Nadziemskie strzegą zakony.
Olimp im ojcem, z ziemskiego bo łona
Takie nie poczną się płody,
Ani ich fala zapomnień pokona.
Trwa w nich bóg wielki, mocny, wiecznie młody.

Pycha rodzi tyranów; gdy pychy tej szale
Prawa i miarę przekroczą,
Runie na głowę ze stromej gdzieś skały,
Gdzie głębie zgubą się mrocą.
Nic jej stamtąd nie wyzwoli.
Do boga wzniosę ja prośbę gorącą,
By zbawił tego, co nas ratował w niedoli.
Bóg mi ostoją i wiernym obrońcą!

A gdy ludzi czyn lub głos
Prawa obrazi i święte bóstw trony,
Niech ich straszny dogna los,
Skarci dumy wzlot szalonej,
Gdy za brudnym zyskiem gonią,
Gdy od ludzi złych nie stronią,
Świętość grzeszną skażą dłonią.
Któżby jeszcze się chełpił, iż kary on groty
I bogów odeprze gniewy?
Jeśli by takie cześć miały roboty,
Na cóż me tańce i śpiewy?
Już do Olimpii nie pójde, nie pójde Delfów ja szlakiem,
Nie ujrzy mnie [Abejski chram](#),
Aż niebo swym wszechwidnym znakiem
Mowom ludzi zada kłam.
O Zeusie, jeśliś ty panem niebiosów,
O wszechwładco ziemi losów,
Bacz na krnąbrność ludzkich głosów.
Co Bóg o Laiosie wieści,
Mają już za sen i mary
I Apollo już bez cześci!
Wniwecz idą wiary.
[...]

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989, s. 276–277.

((Sofokles

Król Edyp

Exodos

[...]

EDYP

Apollo, on to sprawił, przyjaciele.
On był przyczyną mej męce.

Na oczy własne targnęły się ręce.
Bo cóż wzrok jeszcze użyczy
Temu, co widząc, nie dojrzy słodczy?

CHÓR

Tak, jako mówisz, się stało.

EDYP Któżby mnie witał, kto kochał w tym mieście,
Cóż by słuchowi ochłodę dawało?
O przyjaciele! co prędzej unieście
Precz mnie, bom ziemi zakałą,
I ściągnąłem do mych progów
Gniew i klątwę bogów.
[...]

CHÓR

O ojczystych Teb mieszkańcy, patrzcie teraz na Edypa,
Który słynne zgłębił tajnie i był z ludzi najprzedniejszym,
Z wyżyn swoich na nikogo ze zawiścią nie spoglądał,
W jakiej nędzy go odmětach srogie losy pogrążyły.
A więc bacząc na ostatni bytu ludzi kres i dolę,
Śmiertelnika tu żadnego zwać szczęśliwym nie należy,
Aż bez cierpień i bez klęski krańców życia nie przebieży.

Źródło: Sofokles, *Król Edyp*, [w:] *Ajschylos, Sofokles, Eurypides, Antologia tragedii greckiej*, oprac. S. Stabryła, tłum. K. Morawski, wybór S. Stabryła, Kraków 1989.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Z jakiego powodu w *Królu Edypie* kapłan wraz z mieszkańcami Teb przybył do Edypa?
Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ Krytykuje sposób sprawowania władzy przez Edypa.
- ☐ Żali się na bezbożność Edypa.
- ☐ Prosi Edypa o działania, które zmieniają sytuację Teban.
- ☐ Grozi, że w razie braku reakcji Edypa, zostanie mu odebrana władza.
- ☐ Chce zemsty na wrogach miasta.

Ćwiczenie 2

O jakich działaniach bogów w stosunku do ludzi mówi się w *Królu Edypie*?
Zaznacz prawidłowe odpowiedzi.

- ☐ Rozkazują wykluć Edypowi oczy.
- ☐ Zsyłają zarazę.
- ☐ Nakazują szukać mordercy.
- ☐ Ustanawiają zasady moralne.
- ☐ Karzą tych, którzy nie chcą udać się do wyroczni.
- ☐ Proponują wygnać Edypa.

Ćwiczenie 3

Które środki językowe potwierdzają, że *parodos* to skierowana do bogów pieśń chóru, mająca charakter prośby?

Zaznacz poprawne odpowiedzi.

☐ apostrofy

☐ wykrzyknienia

☐ archaizmy

☐ czasowniki w formie rozkazników

☐ rymy

☐ pytania retoryczne

☐ czasowniki w trybie przypuszczającym

Ćwiczenie 4

Zaznacz odpowiednie słowa lub wyrażenia:

Mieszkańcy Teb byli politeistami / monoteistami. W mieście czczono m.in. Zeusa, Atenę i Apollina / Jowisza / Jahwe.

Ćwiczenie 5

Na podstawie fragmentów *Króla Edypa* napisz, jak mieszkańcy Teb oddawali cześć bogom. W odpowiedzi wykorzystaj stosowny cytat.

Ćwiczenie 6

Napisz, czy zawartą w *Prologu* wypowiedź kapłana można potraktować jako atak na boga, który „ogniem zionący / Zaciężył srogą nad miastem zarazą”? Odpowiedź uzasadnij.

Ćwiczenie 7

W czasach Sofoklesa zaczął podupadać kult wyroczni delfickiej. Zarzucano jej m.in. niejasność wyroków. Ustosunkuj się do tego, czy w *Królu Edypie* zarzut ma uzasadnienie. W odpowiedzi przywołaj cytat, który na to wskazuje.

Ćwiczenie 8

Co spotyka ludzi, którzy nie słuchają rozkazów bogów i łudzą się, że potrafią uchronić się przed ich gniewem? Przywołaj odpowiedni cytat.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Oparek

Przedmiot: Język polski

Temat: Bogowie i ludzie w *Królu Edypie* Sofoklesa

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej,

z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura uzupełniająca

1) Sofokles, *Król Edyp*;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zdefiniuje pojęcia *fatum* i *fatalizm*;
- wykaże, że parodos w *Królu Edypie* ma charakter błagalnej pieśni skierowanej do bogów;
- omówi różne wersje klątwy rzuconej na Teby;
- zabierze głos w dyskusji dotyczącej tematu losu człowieka;
- wyjaśni, jakie relacje panują między bogami a ludźmi w *Królu Edypie*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat: Czym jest los człowieka? Od czego zależy? Co można rozumieć pod pojęciem losu? Zaznacza, że pojęcie losu funkcjonuje w języku potocznym, odnosi się do różnych dziedzin życia człowieka i odwołuje się do myślenia mitologicznego. Pojawia się w refleksji filozoficznej i religijnej – tutaj pod postacią Opatrzności lub w teorii predestynacji. Starożytni Grecy wierzyli w Ananke i Mojry, a w religii Rzymian przeznaczenie człowieka określały Parki – utożsamiane z Mojrami. Parki zwane były również Fata – i stąd pochodzi pojęcie *fatum*. Rozumie się je jako wyrok losu. W literaturze i filozofii występuje także pojęcie fortuny – w mitologii rzymskiej Fortuna była zarazem boginią nieszczęścia i szczęścia. O losie mówi się jako o przeznaczeniu jednostki, ale można także mówić o losie narodu czy konkretnej grupy ludzi, np. rodu.
2. Nauczyciel podkreśla, że w tragedii greckiej pojęcie *fatum* jest kluczowe, a sztuka *Król Edyp* – uznana przez Arystotelesa w jego „*Poetyce*” za wzór tragedii doskonałej – obrazuje działanie fatum w sposób mistrzowski. Jest ponadczasowym symbolicznym przedstawieniem tego, jak los drwi z człowieka, który próbuje przeciwstawić się wyrokom bogów.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał i wprowadza ich w temat lekcji. Nawiązując do dyskusji i wstępu zaznacza, że bezwzględne posłuszeństwo wobec bogów było według starożytnych Greków decydujące dla losu człowieka, a także losu Aten.

2. Nauczyciel wraz uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Nauczyciel prosi wybrane osoby o zdefiniowanie *fatum* i *fatalizmu*.
2. Uczniowie zapoznają się z „Mapą myśli”, następnie dobierają się w pary i wykonują polecenie 1. Nauczyciel prosi jedną osobę o zaprezentowanie odpowiedzi, ewentualnie uzupełnia ją i komentuje.
Uczniowie wykonują indywidualnie polecenie 2. Wybrana osoba prezentuje wypowiedź na temat: Kto – według Sofoklesa – jest winny nieszczęściom, jakie spadły na Edypa. Nauczyciel zachęca pozostałych uczniów do dyskusji na temat problemu winy w tragedii Sofoklesa – zadaje pytanie, czy Król Edyp miał wybór, w jakim stopniu wyroki bogów determinowały jego los. Nauczyciel prosi wybraną osobę o podsumowanie dyskusji.
3. Uczniowie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i zapoznają się z fragmentami tragedii *Król Edyp* – nauczyciel może zaproponować chętnym uczniom głośne odczytanie fragmentów.
4. Nauczyciel stawia pytanie o postaci bogów, których gniew ściągnął na siebie Edyp i od których zależał jego los (Zeus, Apollo). Prosi uczniów o przywołanie odpowiednich cytatów z podanych fragmentów:
Apollo, on to sprawił, przyjaciele.
On był przyczyną mej męce.

O Zeusie, jeśliś ty panem niebiosów,
O wszechwładco ziemi losów,
Bacz na krnąbrność ludzkich głosów.
5. Nauczyciel może rozwinąć temat mitu tebańskiego i dodać, że istniały różne wersje klątwy rzuconej na Teby. Wedle najbliższej Homerowi rzucił ją na Lajosa Pelops, król Elidy, którego pięknego syna Chryzypa Lajos porwał i uwiódł. Hera, opiekunka małżeństw praworządnych, poparła klątwę Pelopsa i tak los Edypa został zdeterminowany przed jego urodzeniem.
6. Uczniowie wykonują ćwiczenia 1-8. Wybrane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel komentuje.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi chętnego ucznia o podsumowanie relacji bogów i ludzi w tragedii Sofoklesa i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.
3. Nauczyciel może dodać – jako ciekawostkę, że wierzenia o nieuchronności katastrofy spowodowanej na niewinnego człowieka przez groźne bóstwa były kwestionowane już

w Atenach okresu klasycznego. Platon pisał, że młodzieży nie powinno się kształcić za pomocą tradycyjnych, przekazanych przez Hezjoda i Homera mitów, bowiem są to opowieści niemoralne i nieprawdziwe. Uważał, że to, co trzeba wpajać uczniom, nie może być pozostawione swobodzie poetów. Twierdził, że celem edukacji jest uformowanie podstawowych wzorców teologii, a podstawowe stwierdzenie teologii platońskiej mówi, że Bóg to dobro.

4. Nauczyciel może zaznaczyć, że Sofokles pisał *Króla Edypa* w wieku dojrzałym, wierząc, że absolutne posłuszeństwo wobec bogów pełni rolę państwowotwórczą. Gdy pod koniec życia powrócił do tematu Edypa, przedstawiając okoliczności jego śmierci (Edyp w Kolonos), bogowie poniekąd zmienili charakter, stali się łagodniejsi i za pośrednictwem wyroczni ogłosili, że ciało zmarłego Edypa posiada cudowne właściwości.

Praca domowa:

1. Uzasadnij zdanie, że los mitologicznego Edypa jest najokrutniejszym oskarżeniem sprawiedliwości boskiej, jakie sformułowała starożytność.

Materiały pomocnicze:

- obraz: Joseph Anton Koch, *Edyp i Antygona opuszczają Teby*, 1797.
- Ilona Błocian, *Psychoanalityczne wykładanie mitu. Freud, Jung, Fromm*, Warszawa 2010.

Wskazówki metodyczne

- Multimedia można użyć jako podsumowanie zajęć.